

Взаємозв'язок брехливості з психофізіологічними, психологічними та соціально-психологічними характеристиками особистості

На основі систематизації досвіду теоретичних і експериментальних досліджень брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості доведено, що, вона має характерні взаємозв'язки із психофізіологічними, психологічними і соціально-психологічними характеристиками особистості.

Ключові слова: брехливість, індивідуально-психологічна особливість особистості, характеристики особистості.

На основе систематизации опыта теоретических и экспериментальных исследований лживости как личностно-психологической особенности личности доказано, что она имеет характерные взаимосвязи с психофизиологическими, психологическими и социально-психологическими характеристиками личности.

Ключевые слова: лживость, индивидуально-психологическая особенность личности, характеристики личности.

На основі систематизації досвіду теоретичних і експериментальних досліджень брехливості як індивідуально-психологічної особливості особистості було сформульоване припущення, що вона має характерні взаємозв'язки із психофізіологічними, психологічними, соціально-психологічними характеристиками особистості. Для доступності емпіричної перевірки висунуте нами теоретичне припущення було операціоналізовано в таку гіпотезу: брехливість як індивідуально-психологічна особливість виявляє складний і неоднозначний характер взаємозв'язків із психофізіологічними, психологічними, соціально-психологічними характеристиками особистості.

Метою статті є ознайомлення з результатами дослідження взаємозв'язку брехливості з психофізіологічними, психологічними та соціально-психологічними характеристиками особистості.

Перевірка емпіричної гіпотези включала такі етапи.

Перший етап - зіставлення параметрів брехливості із психофізіологічними характеристиками особистості. Другий - зіставлення параметрів брехливості із психологічними характеристиками особистості. Третій - зіставлення параметрів брехливості із соціально-психологічними характеристиками особистості. Виявлено 50 статистично достовірних зв'язків між параметрами регуляторно-динамічного компоненту брехливості показниками формально-динамічних властивостей індивідуальності В. М. Русалова.

Аналіз параметрів динамічного компонента дозволяє стверджувати про те, що активність у прояві брехливості (у демонстрації і запереченні) пов'язана з інтелектуальною емоційністю, чутливістю, занепокоєнням із приводу розумового напруження, також брехлива активність підтверджується зв'язком із контрольною шкалою, що показує відхилення від адекватної поведінки.

Характер і величина зв'язків між емоційними параметрами брехливості та показниками формально-динамічних властивостей індивідуальності свідчать про те, що брехливий прояв емоції властивий людям із високим рівнем інтелектуальних можливостей, легкістю розумового спонукання. Між параметрами регуляторного компонента брехливості та показниками формально-динамічних властивостей індивідуальності спостерігається 21 зв'язок, що становить 44 % від усіх виявлених зв'язків регуляторно-динамічного компонента. Таким чином, для регуляторного компонента брехливості характерні зв'язки зі швидкістю інтелектуальною і комунікативною. При демонстрації брехливості проявляється висока інтелектуальна і комунікативна швидкість, а при запереченні - низька. Аналогічний характер зв'язків простежується між індексами психомоторної, інтелектуальної, загальної активності та індексом загальної адаптивності. Отримані дані свідчать про значення регуляторного компонента у прояві брехливості.

Аналіз кореляційних зв'язків параметрів регуляторно-динамічного компонента брехливості та показників формально-динамічних властивостей індивідуальності показав, що гармонічні параметри брехливості пов'язані з показниками ергічності, пластичності, швидкості психомоторної та інтелектуальної сфер. Характеристикою особистості, що активно демонструє брехливість, є висока потреба у русі, високий рівень інтелектуальних можливостей, висока гнучкість переключення з однієї діяльності на іншу, гнучкість мислення, високий темп психомоторної поведінки і висока швидкість розумових процесів. Агармонічні параметри регуляторно-динамічного компонента брехливості пов'язані з рівнем інтелектуальних можливостей, здатністю до навчання, легкістю розумового спонукання. Нами виявлено 26 статистично достовірних зв'язків між параметрами мотиваційно-сміслового компонента брехливості і формально-динамічних властивостей індивідуальності В. М. Русалова.

Між параметрами когнітивного компонента брехливості і показниками формально-динамічних властивостей індивідуальності спостерігається 20 зв'язків, що становить 77 % від усіх виявлених зв'язків мотиваційно-сміслового компонента. Характер і кількість зв'язків параметрів брехливості і показників формально-динамічних властивостей індивідуальності свідчить про перевагу когнітивного компонента. Усвідомлення брехливості пов'язане з високими параметрами формально-динамічних властивостей індивідуальності, поінформованість - із низькими.

Таким чином, аналіз кореляційних зв'язків між показниками формально-динамічних властивостей індивідуальності В. М. Русалова та параметрами брехливості, а також аналіз факторних структур показав, що брехлива демонстрація активності, позитивних емоцій, свідомості, спрямованості на соціально значимий результат проявляється в особистості з високою потребою у русі, високим рівнем інтелектуальних

можливостей, прагненням до лідерства, також їй властива висока психомоторна, інтелектуальна і комунікативна швидкість і низька емоційна чутливість. Брехливе заперечення оперативності прояву негативних емоцій, непоінформованості, результативності частіше спостерігається в особистості з підвищеною схильністю до монотонної роботи, стереотипним підходом до рішення проблем, низькою потребою у спілкуванні, низькою психомоторною, інтелектуальною і комунікативною швидкістю, високою емоційною чутливістю.

Нами виявлено 39 статистично достовірних зв'язків між параметрами регуляторно-динамічного компонента брехливості і показниками факторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла (16 РБ). Динамічний ком - понент брехливості дозволяє стверджувати про те, що брехливість у запереченні самостійності, активності проявляється у залежних, слухняних, ригідних, не люблячих змін, розважливих людей, при цьому вони досить морально стійкі й уміють контролювати свою поведінку. Брехня дозволяє бути їм дипломатичними. Аналіз параметрів динамічного компонента дозволяє стверджувати, що обов'язкові, відповідальні, совісні люди з високим самоконтролем схильні брехливо перебільшувати свою активність і зменшувати свою пасивність. Спостерігається маскування брехливості, яка вимагає більш глибокого вивчення. Параметри динамічного компоненту брехливості не пов'язані з такими особистісними якостями, як підозрілість, інтелект, сміливість.

Брехливість у демонстрації позитивних емоцій радості, задоволення можна спостерігати у відкритих, довірливих, незалежних людей. Брехливість дозволяє зберегти високий ступінь привабливості спілкування з іншими, знижує рівень внутрішнього занепокоєння, підвищує самооцінку. Для регуляторного компонента брехливості характерний зв'язок із реальним ставленням до життя, з емоційною, моральною стійкістю, відповідальністю, чутливістю до зауважень.

Демонстрація брехливості при підкресленні власної значимості у рішенні суспільних питань проявляється в особистості з високим ступенем потреби спілкування, при цьому, можливо, відсутня ініціатива і сміливість у виборі власної лінії поведінки. Така особистість добре орієнтується в соціальних ситуаціях, прониклива відносно мотивів і вчинків інших людей, вміє хитро і вміло будувати свою поведінку, також можна відмітити схильність до інтриг.

Таким чином, мотиваційний компонент брехливості пов'язаний із соціабельністю, тобто проявляється у людей, залежних від спілкування у групі, які потребують підтримки і схвалення оточуючих. Заперечення брехливості більш властиве людям замкнутим, соромливим, які не вміють відстоювати власну думку. Мотивація брехливості не пов'язана з інтелектом, рівнем освіти, мрійністю, фантазіями, прагненням виглядати гірше, ніж є насправді.

Когнітивний компонент брехливості. Брехлива демонстрація самостійності прийняття рішень, висловленні власної думки більше властиві людям веселим, життєрадісним, які вірять у себе, не схильним до страхів і докорів, які володіють розвиненим почуттям відповідальності, моральним. Низький рівень тривожності, спокійне ставлення до вдач і невдач сприяють прояву демонстрації брехливості. Когнітивний компонент брехливості не пов'язаний із такими особистісними характеристиками, як покірність, залежність від думки оточуючих, м'якосердність, суворість, прагнення виглядати краще або гірше, ніж насправді.

Результативний компонент брехливості. Брехливість при демонстрації спрямованості на соціально значимий результат, при прагненні до само- реалізації, бажанні досягти позитивних відносин з оточуючими, властива людям емоційно лабільним, легким у спілкуванні, підданим афективним переживанням, але які мають вузький спектр інтелектуальних інтересів. Залежність від групи пояснює підвищену тривожність і високий рівень самоконтролю, що також сприяє брехливості.

Таким чином, кореляційний і факторний аналізи показали, що між параметрами факторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла (16 РБ) і параметрами брехливості показав, що брехлива демонстрація активності, осмисленості проявляється в особистості відповідальної, відкритої, довірливої, емоційно стійкої, життєрадісної, моральної, дружелюбної, з високим контролем поведінки, екстравертованої. Брехливе заперечення активності, непоінформованості, спрямованості на особистісний результат частіше спостерігається в особистості з низьким рівнем інтелекту, емоційно нестійкої, залежної, озлобленої, хитрої, самовпевненої, консервативної, самодостатньої, з низьким рівнем тривожності, інтровертованої.

Динамічний компонент брехливості. Брехливе заперечення своєї активності дозволяє особистості підтримувати уявлення про себе у вигідному світлі, демонструвати суворе дотримання соціальних норм. Низька особистісна активність підтверджується негативним зв'язком з імпульсивністю ($r = -0,17^*$). Аналіз параметрів динамічного компонента дозволяє стверджувати, що екстравертована особистість частіше демонструє брехливість в активності, самостійності, а інтровертована - брехливо заперечує активність, оперативність.

Виявлено 13 статистично достовірних зв'язків між параметрами мотиваційно-сміслового компонента брехливості і показниками стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості Л. М. Собчик. Мотиваційний компонент брехливості. Заперечення залежності властиве для особистості, яка брехливо заперечує свою демонстративність, поверховість переживань, упевненість у собі, також для

особистості характерна низька моторна і мовленнєва активність. Таким чином, мотиваційний компонент брехливості пов'язаний із нестійкою самооцінкою і пасивністю особистості. Когнітивний компонент брехливості. Брехлива демонстрація самостійності при прийнятті рішень пов'язана із запереченням своєї рольової поведінки, що проявляється у запереченні пасивності в чоловіків, самостійності в жінок, низьким рівнем тривожності, активною особистісною позицією, екстравертованістю. Результативний компонент брехливості. Предметність, брехлива демонстрація спрямованості на соціально значимий результат, брехливе заперечення своєї спрямованості на особистісно значимий результат не мають значимих кореляційних зв'язків з показниками стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості. Аналіз кореляційних зв'язків параметрів мотиваційно-смыслового компонента брехливості і показників стандартизованого багатофакторного опитувальника дослідження особистості показав, що гармонічні параметри брехливості пов'язані із прагненням представити себе у вигідному світлі, низьким інтересом до внутрішнього світу переживань, екстраверсією. Агармонічні параметри мотиваційно-смыслового компонента пов'язані з проявом надмірної схвильованості, тенденцією до драматизації, практичністю, стійкістю інтересів, залежністю від інших, схильністю до роздумів, споглядальною особистісною позицією, пасивністю.

Нами виявлено 13 статистично достовірних зв'язків між параметрами регуляторно-динамічного компонента брехливості і показниками рівня суб'єктивного контролю. Динамічний компонент брехливості. Брехлива демонстрація активності, оперативності, самостійності, прагнення бути кращим за інших характерні для особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю в будь-яких ситуаціях, яка вважає, що важливі події - це результат власних дій. Динамічна аергічність, прояв брехливості у запереченні самостійності, активності не мають значимих кореляційних зв'язків із показниками рівня суб'єктивного контролю. Аналіз параметрів динамічного компонента дозволяє стверджувати про демонстрацію брехливості в особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю в будь-яких ситуаціях. Емоційний компонент брехливості. Брехлива демонстрація позитивних емоцій, радості, задоволення проявляється в особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю в будь-яких ситуаціях; вона вважає себе відповідальною за події, що відбуваються у сімейному і громадському житті. Астенічність, прояв брехливості у запереченні негативних емоцій гніву, злості, брутальності пов'язані з прийняттям відповідальності за події у виробничих відносинах ($r=0,18^*$). Аналіз кореляційних зв'язків параметрів емоційного компонента з показниками рівня суб'єктивного контролю дозволяє стверджувати про його значення у прояві брехливості. Демонстрація брехливих позитивних емоцій переважає в особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю, а заперечення своїх негативних емоцій - в особистості з високим рівнем контролю за шкалою інтернальності виробничих відносин. Регуляторний компонент брехливості. Прояв брехливості у самокритиці, серйозності власних рішень, брехливій демонстрації незалежності від інших, власної значимості властиві особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю в будь-яких ситуаціях, у тому числі й емоційно позитивних. Також для даної особистості характерно високе почуття відповідальності за події, що відбуваються у сімейному і виробничому житті.

Нами виявлено 8 статистично достовірних зв'язків між параметрами мотиваційно-смыслового компонента брехливості та показниками рівня суб'єктивного контролю. Мотиваційний компонент брехливості. Між мотиваційною соціоцентричністю, егоцентричністю і показниками рівня суб'єктивного контролю значимих зв'язків не виявлено. Таким чином, мотиваційний компонент брехливості не є значимим у прояві суб'єктивного контролю. Когнітивний компонент брехливості. Між параметрами емоційного компоненту брехливості та показниками рівня суб'єктивного контролю спостерігається 6 зв'язків, що становить 75 % від усіх виявлених зв'язків мотиваційно-смыслового компонента. Брехлива демонстрація самостійності прийняття рішень, висловленні власної думки характерна для особистості, яка вважає себе відповідальною за події сімейного життя і виробничі відносини, яка володіє високим рівнем суб'єктивного контролю над будь-якими ситуаціями. Результативний компонент брехливості. Предметність має зв'язок зі шкалою інтернальності у ставленні до здоров'я і хвороби ($r=0,16^*$). Брехливість у демонстрації спрямованості на соціально значимий результат є характеристикою особистості, яка вважає себе відповідальною за своє здоров'я.

Суб'єктність має зв'язок зі шкалою інтернальності у сфері досягнень ($r=0,20^*$). Брехливість у запереченні своєї спрямованості на особистісно значимий результат, нездатність до самореалізації спостерігається в особистості з високим рівнем суб'єктивного контролю над емоційно позитивними ситуаціями.

Аналіз кореляційних зв'язків параметрів мотиваційно-смыслового компонента брехливості та показників рівня суб'єктивного контролю показав, що гармонічні параметри брехливості пов'язані з усіма показниками рівня суб'єктивного контролю, крім інтернальності у сфері досягнень. Особистість, яка демонструє брехливість, має високий рівень суб'єктивного контролю над будь-якими ситуаціями. Агармонічні параметри пов'язані зі шкалою інтернальності відносно здоров'я і хвороби. Заперечення брехливості спостерігається при відповідальному ставленні до свого здоров'я.

Таким чином, кореляційний і факторний аналізи між показниками рівня суб'єктивного контролю і параметрами брехливості показали, що брехлива демонстрація активності, осмисленості, спрямованості на

соціально значимий результат проявляється в особистості, відповідальній за події сімейного життя, здатній контролювати міжособистісні і виробничі відносини, тобто такої, яка має високий рівень суб'єктивного контролю в будь-яких ситуаціях. Брехливість у запереченні активності, залежності, непоінформованості характерна для особистості, не здатної формувати своє коло спілкування, контролювати події сімейного і громадського життя, яка приписує свої успіхи везінню, тобто з низьким рівнем суб'єктивного контролю.

Зіставлення сумарного параметру брехливості із психофізіологічними, психологічними, соціально-психологічними характеристиками показало, що для особистості з більш високими показниками брехливості в операційній сфері властиве презентація себе у вигідному світлі, схильність до драматизації, рухова пасивність, вузьке коло інтелектуальних інтересів, відчуття спокою, упевненості у собі при виконанні фізичної роботи, низький рівень щирості, слабкий інтерес до суспільних стандартів, слабка воля і поганий самоконтроль. Для особистості з більш низькими показниками брехливості в операційній сфері характерним є високий інтелект, критичне мислення, настрожене ставлення до інших людей, високий рівень тривожності.

Список використаних джерел

1. Русалов В. М. Биологические основы индивидуально-психологических различий / В. М. Русалов. - М. : Наука, 1979. - 130 с.
2. Собчик Л. Н. Введение в психологию индивидуальности. Теория и практика психодиагностического исследования / Л. Н. Собчик. - М. : ИПП, 1999. - 512 с.